

Az intézet 10 éves fennállása alatt döntően befolyásolta az NDK könyvtárközi kölcsönzésének egész szervezetét, törvénytervezeteket dolgozott ki, melyeket később elfogadtak; tanácsadással és oktatással lényegesen hozzájárult a könyvtárközi kölcsönzés általános javításához.

Könyvtárközi kölcsönzési statisztikák

A nemzeti könyvtárközi kölcsönzési statisztikák szerint 1980-ban 370 226 kérésből 264 256 kérést (71,4%) teljesítettek. A nemzetközi könyvtárközi kölcsönzés 47 országra terjedt ki: 1980-ban 75 810 kérést fogadtak, ennek 16,3%-át kielégítették; 37 518 kérést küldtek külföldi könyvtárakhoz, ennek 61,8%-át megkapták.

A decentralizált rendszerből eredő egyik probléma – ezt a számadatok is megvilágítják –, hogy az NDK könyvtárai által feltett kérések mintegy fele számos könyvtárat „megjár”, mielőtt megérkezik ahhoz a könyvtárhoz, amelynek állományában van a kért tétel.

A könyvtárközi kölcsönzési kérések számának folyamatos növekedése, és ezek néhány könyvtárra történő koncentrálása az egyik fő oka annak, hogy a kérések teljesítése hosszadalmas. Lelőhelyre vonatkozó információ hiányában – vagyis ha nem közvetlenül rendelhető a kívánt anyag – a teljesítés mintegy 6–8 hetet vesz igénybe.

Tervek

Különleges figyelmet igényel a közeljövőben a számítógépes adatfeldolgozás a külföldi monográfiák központi katalógusa számára. A teljesítési időt csak akkor lehet jelentősen megjavítani, ha a központi katalógusok teljesen naprakészek, és online összeköttetésben le lehet hívni a leelőhelyre vonatkozó információt.

Az NDK könyvtárai az utóbbi időben sok reprográfiai berendezést vásároltak, valamennyi egyetemi és főiskolai könyvtár fel van szerelve megfelelő berendezéssel. Mint-hogy a könyvtárközi kölcsönzési kérések 70%-a folyóiratokra vonatkozik, amelyekről kizárólag másolatot bocsátanak rendelkezésre, a reprográfiai berendezések nagyban hozzájárulnak a hatékonyság növeléséhez.

Az NDK figyelemmel kíséri más szocialista országok eredményeit, szoros kapcsolatot tart fenn a szocialista országok nemzeti könyvtáraival, 1980-ban pedig közös együttműködési tervet dolgozott ki velük 1981–1985-re. Ez a terv is különleges figyelmet szentel a könyvtárközi kölcsönzés decentralizált országos rendszerekre épülő központosításának.

/KRAUSE, F.–ROTHER, R.: Interlibrary lending in the German Democratic Republic: Problems of centralization in a decentralized system = Interlending Review, 10. köt. 1. sz. 1982. p. 8–11./

(Fazekas Zsuzsa)

Könyvtári együttműködés az Egyesült Királyságban

Előzmények

Az Egyesült Királyságban a nemzeti könyvtár központi kölcsönzési szolgáltatásainak funkcióját a 60-as években alakították ki, a 70-es évek elején pedig a helyi és területi szempontok kaptak figyelmet. 1972-ben a Sheffield-tanulmány a közös cselekvés lehetőségét vizsgálta meg a felsőszintű oktatásban jelentkező igények kielégítése érdekében. 1974-ben kiadott jelentése elnyerte egy LA (Library Association – Könyvtári Egyesület) munkacsoport támogatását, amely egyetértett azokkal a következtetésekkel, hogy a közpénzekből fenntartott könyvtáraknak kötelességük a referenz-igények kielégítése, a könyvtári dolgozók szakterületi megoszlásáról helyi címjegyzékek összeállítására, a könyvtári dolgozók rendszeres cseréjének ösztönzése minden szinten. Egyetértett továbbá azzal, hogy az együttműködő könyvtári csoportoknak kisebb munkacsoportokat kell felállítani a közös érdeklődésre számot tartó kérdések megvitatására.

Ezeket a javaslatokat már a gyakorlatban megvalósította a Newcastle upon Tyne Közös Munkacsoport, (Newcastle upon Tyne Joint Working Party), amely az első volt az ún. moduláris (azonos elemeket tartalmazó) rendszerek között. Létrejött a Sheffieldi Könyvtárak Koordinációs Bizottsága (Sheffield Libraries Co-ordinating Committee) a Sheffieldi Egyetem állandó bizottságaként, majd a birminghami főbb felsőoktatási könyvtárak hozták létre a BCOP nevű nem hivatalos csoportot a városi könyvtárral együtt. Eközben újabb tanulmányozásra váró kérdések merültek fel. A növekvő gazdasági nehézségek, párosulva a gépesített katalógizálás, ill. bibliográfiai szolgáltatások gyors terjedésével, felhívták a figyelmet arra, hogy a könyvtári és információs szolgáltatásokra vonatkozóan átfogó stratégiára van szükség. Ehhez pedig szakmai hozzáértésre és autoritással rendelkező szervezetre volt szükség. Ennek fontosságát – különösen a fejlődő országokban – már megvizsgálták az UNISIST és NATIS programok keretében, amelyek 1977-ben beolvadtak az Unesco Általános Információs Programjába. Azonban még a fejlett intézményekkel és megalapozott infrastruktúrával rendelkező országoknak is többféle problémával kellett megküzdeni a tervezett és koordinált országos szolgáltatások létesítésében.

A helyi könyvtári együttműködés infrastruktúrája

A LAC (Library Advisory Council – Könyvtári Tanácsadó Testület) jelentésében az alábbi következtetésre jutott: „Úgy véljük, hogy a könyvtári együttműkö-

dés – helyi, regionális és országos szinten – olyan alapvető infrastruktúrát képez, amelyre országos koordinációs gépezet épülhet.” Minthogy Nagy-Britanniában a könyvtári együttműködés főként helyi, intézményi vagy szakmai alapon valósul meg, s nem központilag biztosítják az anyagi alapokat, vagy szervezik meg az együttműködést, a LAC információt kért az Egyesült Királyságban folyó kooperációs tevékenységek félelmeiről. Ennek megfelelően a British Library Kutatási és Fejlesztési Részlege (British Library Research and Development Department) 1978-ban megbízást adott a jelen cikk szerzőjének, hogy vizsgálja meg az együttműködési mechanizmust a könyvtárközi kölcsönzés, a referenz, az információellátás és -feldolgozás (gépesítéssel együtt) területén, és tárja fel az esetleges hiányokat, a még megvizsgálendő kérdéseket. A vizsgálatról a jelentés 1979 októberében látott napvilágot, s 1980 májusában vitatták meg.

Az 1978-as tanulmány

A tanulmány megállapította, hogy az egyedi könyvtárak jelenleg országos és nemzetközi könyvtári és információs szolgáltatási hálózat keretében képeznek láncot, s hogy a hálózat más, nyilvánosan és kereskedelmi úton elérhető szolgáltatásokat és egyéb elemeket is magába foglal.

Igen összetett probléma volt az együttműködésben mutatkozó hiányosságok felderítése, annál is inkább, mert az együttműködési program életképességét és sikerét nemcsak a hasznosság és a költség döntik el. A jelentés nem a követelményeket, hanem az irányzatokat és az ígéretes kezdeményezéseket próbálta összefoglalni. Megpróbálta továbbá keretbe foglalni az Egyesült Királyságban létező sokféle kooperációs vállalkozást, amelyeket 6 cím alá csoportosított:

1. A BLLD (British Library Lending Division – a British Library Kölcsönzési Részlege) és a regionális rendszerek.
2. Helyi könyvtárközi kooperáció referenz- és információs szolgáltatásokra.
3. Kooperáció azonos szakterületet felölelő könyvtárak között.
4. Kooperáció azonos típusú könyvtárak között.
5. Kooperáció a gépesített szolgáltatások igénybevételéhez.
6. Helyi moduláris együttműködési formák.

A továbbiak csak érintik a jelentősebb kérdéseket, illetve ismertetik a vizsgálat óta eltelt idő néhány fejleményét.

A Nemzeti Bizottság (National Committee) 1977. évi jelentése igen sokat tett a BLLD és a regionális rendszerek erősségeinek, illetve annak meghatározásában, hogy ezek hogyan egészíthetik ki egymást a legjobban. A

vizsgálat megállapította, hogy a sok funkcióval bíró regionális rendszer az az irányzat, amely új szolgáltatásokat eredményezett, továbbá megteremtette a gépesített szolgáltatásokat nyújtó könyvtári együttműködési körökkel való kapcsolatok lehetőségét. Az azonos szakterületet felölelő könyvtárak gyakran a szakmai és szakmai jellegű csoportok (LA, Aslib, SCOUNL) tevékenységén keresztül állnak kapcsolatban egymással.

Az automatizált információs szolgáltatások fejlődése ellenére a referenz-könyvtárosok munkája változatlanul jelentős marad a RSIS (Reference, Special and Information Section, LA) és a Londoni Referenz Csoport (London Reference Group) keretében. A nyilvános könyvtárak részesedése az egyéb közösségi információszolgáltatásokban jól példázza a nem könyvtári szervezetekkel való szoros együttműködés szükségességét.

Hiányosságok és tennivalók

A vizsgálatban érintett egyes kérdésekkel kapcsolatosan számos ígéretes fejlemény történt. Egyik legsürgetőbb kérdés volt a könyvtári együttműködési körök és a BLBSD (British Library Bibliographic Services Division – a British Library Bibliográfiai Szolgáltatásainak Részlege) szerepére vonatkozó egyezmények szükségessége a számítógépes katalógizálás és egyéb könyvtári szolgáltatások területén. Bizonyos fejlődést jelent a Kooperációs Gépesítési Csoportnak (Cooperative Automation Group) és a British Library Központi Katalógizálási Munkacsoportjának (British Library Working Party on Union Catalogues) felállítása. Döntés született arról, hogy a UK MARC szalagokat a konzorciumok térítésmentesen használhatják. Az Aslib-nél online felhasználói központ létesült, s javult a felhasználók érdekeinek országos képviselője. A British Library egyik munkacsoportja megvizsgálta az országosan koordinált referenz szolgáltatások lehetőségét az üzleti és kereskedelmi információkkal kapcsolatosan. A British Library Kutatási és Fejlesztési Részlege most egy olyan tanulmányt finanszíroz, amely a szakosított információs erőforrások számítógépes rögzítését segítené. A fennmaradó hiányosságok között szerepel a műszaki és adminisztratív tervezési mechanizmus megteremtése és a pénzügyi kérdések. Lassú az előrelépés a műszaki szabványok kidolgozása és a számítógépesített szolgáltatásokat elősegítő hálózatok kialakítása terén.

Az 1980. évi szeminárium

A vizsgálat befejező szakasza az azonos felépítésű kooperációs rendszereket ismerteti, ez került előtérbe az 1980 májusában Banbury-ben rendezett – a helyi könyvtári kooperációval foglalkozó – szemináriumon.

Kiemelték, hogy a regionális rendszereknek szilárd jogi és biztos pénzügyi alapokra van szükségük. Hangsúlyozták, hogy a kooperációs rendszereket figyelemmel kell kísérni, ez az egyik feladata annak a testületnek, amely a hatékony országos kooperációs rendszerek felállítása érdekében alakult. A viták középpontjában két kérdés állt: az elsődleges felhasználók, illetve a szélesebb közönség igényeinek kielégítése, illetve ezzel összefüggésben a szállítás és a kommunikáció. Megvitatták a kooperáció optimális méretét, összehasonlították a költségekkel. Körvonalazták a helyi könyvtári kooperáció tanulmányozásának fontosságát. A résztvevők javaslatokat nyújtottak be a Könyvtári és Információs Irányító Központnak (Centre for Library and Information Management) a kooperációs tevékenységekre vonatkozó kutatási prioritásokra.

Helyi könyvtári kooperációs kutatási terv, 1981.

A szemináriumon részt vevő könyvtárak közül sokan érdeklődésüket fejezték ki a könyvtári kooperációval kapcsolatos kutatások iránt. Jelen cikk szerzőjét felkérték, hogy 1981 elején látogasson és vizsgáljon meg 5 potenciális kooperációs területet. Az Észak-Írországból, Glasgowban, Aberdeenben, North Lancashireben és Kelet-Angliában tett látogatásokról rövid összefoglalók készültek, s az ezekre tett észrevételekből további információkat lehetett összegyűjteni.

Általában a helyi kooperációval kapcsolatosan a moduláris felépítést tartották előnyösnek számos okból. (Pl. keretet képez az együttműködéshez, a projektek beindítása előtt alaposan áttanulmányozhatók, a meglévő cso-

portosulásokat átfogó rendszerbe fogja, ösztönzőleg hat a kezdeményezésre, lehetővé teszi a menetközbeni átállást egyik projektről a másikra). A könyvtárosok azonban a jelenleg működő newcastlei, sheffieldi és birminghami rendszerekről objektív értékelést várnak, visszonzásul az e területek képviselői lehetőséget keresnek arra, hogy tevékenységüket megvilágítsák.

A könyvtárosok szeretnék megfelelő áttekintést nyerni területük könyvtári és információs igényeiről, ez alapja lehetne az irányítás, illetve az erőforrások fejlesztésének. Ezt kiegészítené a könyvtárosok és a felhasználók képzése, a jó kapcsolatok kialakítása a szélesebb közönséggel.

A térítés ellenében nyújtott szolgáltatások kérdésében nem jutottak közös nevezőre. Egyes területeken a helyi cégek választhatnak, hogy a felsőoktatási könyvtárak gépesített információs szolgáltatásait veszik-e igénybe térítés ellenében, vagy a nyilvános könyvtárakat. Ami nyilvánvalóvá vált, az az a mód, ahogyan a British Library árpolitikája befolyásolja a helyi kooperációs szolgáltatások kezdeményezését, illetve ezek életképességét. Kelet-Angliában pl. 1980. október és december között a könyvtárközi kölcsönzési igények 40%-a a területen belül jelentkezett, a helyi alacsonyabb postai költségekre való tekintettel. Az országos és a helyi szolgáltatásokat mindig együttesen kell szemlélni, ha valamely árpolitika kihatását számításba akarjuk venni.

/H. SEWELL, P.: Library cooperation in the United Kingdom = Journal of Librarianship, 14. köt. 1. sz. 1982. p. 1-8./

(Fazekas Zsuzsa)

OSZTOTT FELDOLGOZÁS – VIDEOLEMEZ

A centralizáció és megosztott feldolgozás perspektívái

A számítástechnika térhódítása az utóbbi 15 évben a könyvtárakban egy sor szervezeti változást hozott magával. Jellemző vonásként az emberi tevékenységeknek és a gépi műveleteknek *centralizálását* jelölhetjük meg. Az egyes rendszerek árcsökkenése és ugyanakkor teljesítményük növekedése eredményezte, hogy ma már kisebb könyvtárak is megengedhetik maguknak valamilyen szinten a számítógépesítést, s így mindinkább elérhető lesz számukra a *megosztott feldolgozást a centralizált műveletekkel kombináló* helyi hálózatokba való bekapcsolódás is.

A centralizálás csak látszólag merül ki a tevékenységeknek egy központi helyre való áthelyezésében; a gyakorlatban különböző munkaerő, munkaszervezési és műszaki kihatásokkal kell számolnunk. A folyamat során egyes korábban szétszórt műveletek összevonására, új részlegek felállítására, beruházások átirányítására, személyek áthelyezésére s feladataik megváltoztatására kerülhet sor, tehát gyökeresen megváltozhat a könyvtári szervezet egésze és az országos könyvtárhálózatban elfoglalt helye.